

כ"ח אב תשע"ה, 13.8.2015

גיליון מס' 471

פרשת ראה

על בחירה והכונה

מאת עופר שלומי, קיבוץ סעד

נפלה לידי הזכות הגדולה לעסוק בחינוך נוער. לעיתים השאלות מרובות מהתשובות, וההתלבטויות גדולות מההכרעות. לא מעט פעמים אנו ניצבים מול דילמות מורכבות שמזמנים בני ובנות התשחורת בדורנו, משתאים על העוצמות, ותמהים לאן ואיך כדאי להוביל את העגלה המלאה הזו. כמה עקרונות חינוכיים חשובים ניתן למצוא בפסוקים הראשונים של פרשתנו, פרשת ראה.

"רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". (יא,כו). וכבר פסוק זה מציב את אחד העקרונות החשובים ביותר – עיקרון הבחירה. הקב"ה מציב בפני עם ישראל את שתי הדרכים הידועות, ולכאורה משאיר את הבחירה המושכלת, על כל השלכותיה, בידי העם. דומה שעיקרון הבחירה הינו יסוד מוסד בעולם החינוך דהיום. בדור שמקדש ידע, חדשנות, יצירה ועצמאות, כבר כמעט לא ניתן לחנך מתוך תפיסה של "כזה ראה וקדש" ו"מצוות אנשים מלומדה". עם הכבוד העצום שאנו רוחשים למסורת אבותינו, והיא היא בריח התיכון של חיינו במציאות המודרנית הסוערת, בכל זאת חייבת להופיע הבחירה כעיקרון נלווה ומקביל. הנוער (ואולי גם אנחנו?) כבר לא מקבל דבר כמובן מאליו, ובצד חיפוש ההיגיון, רוצה הוא גם את היכולת לקבל החלטה בעצמו, גם אם החלטה שגויה לפעמים. על כן מוטלת עלינו החובה לייצר את הבחירה בנקודות רבות ככל האפשר.

הבחירה מטילה אחריות – וכך מנסח זאת הרמב"ם בדבריו הידועים בהלכות תשובה פרק ה': "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו...שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו...ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה...ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה...וכתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום, כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים...שאינן הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם".

עם כל הנחרצות של דברי הרמב"ם, עדיין עולה תמיהה גדולה מאד למקרא הפסוק – "רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". מדוע מוצגות הברכה והקללה כשתי אופציות זהות, תאומות – הפוכות? האם באמת שוות הן, ואין רמז להעדפה שעל האדם לבחור בברכה (כלומר בדרך המובילה לקבלת הברכה – דרך קיום התורה והמצוות). ובכלל, האם עלינו באמת להציג לנער שתי אלטרנטיבות הפוכות, ולומר לו "בחר", באופן כל כך דמוקרטי, שמא אין אמת מוחלטת, וממילא כל בחירה מכבדת בעליה? וא-לוהים, היכן?

במילים אחרות – האם הבחירה היא באמת אסטרטגיה, או שמא היא טקטיקה המאפשרת לנער להגיע לכיוון הנכון בעינינו מתוך כוחות עצמו, וממילא ידבק בדרך שבחר? דומני שרובינו נוטים לאפשרות השנייה. ואם נדקדק בלשון התורה: הַעֲדָתִי

בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַת בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזָרְעֶךָ (דב' ל,ט). כלומר יש כאן הכוונה בבחירה. וכך כאמור גם בדרכינו החינוכית – יש לשאוף לבחירה, אך בחירה עם הכוונה.

דיוק בהמשך הפסוקים שלנו מעלה נקודה חינוכית נוספת: "אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' א-להיכם אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' א-להיכם וְסָרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְלַקֵּת אַחֲרַי א-להים אַחֲרַי אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם" (יא,כז-כח). וכבר עמדו לא מעט פרשנים על חוסר הסימטריה הבולט בין שתי האפשרויות. הברכה – "אשר תשמעו" הקללה – "אם לא תשמעו". ומסביר רש"י: "אשר תשמעו – על מנת אשר תשמעו". כלומר הברכה ניתנת לאדם מראש על מנת שישמע בקול ה', ואילו הקללה תבוא רק לאחר מעשה, אם לא ישמע בקול ה'. ומוסיפה נחמה לייבוביץ תפיסה חינוכית מרחיקת לכת, אך ספוגה באמת בסיסית: "באמת אין נתינת הברכה ונתינת הקללה מקבילים זה לזה. כי אין העולם לכתחילה עמק הבכא אשר רק הודות למצוות ולמעשים טובים יוכל האדם להיגאל מתוכו. היפוכו של דבר: העולם הוא יציר כפיו של הקב"ה...ואין הכיעור, החלאה והזוהמה, העוני והדלות, היגון והאנחה הממלאים אותו, אלא תוצאת הרע שנעשה בו בידי בני האדם, בעטיה של הקללה "אם לא תשמעו" (עיונים, דברים, עמ' 125).

כמה חשובים הדברים להיאמר בדורנו, בעיקר לנוער הרואה לא פעם את גזרת הגורל ואת האופק השחור ומתקשה להבין שכל זאת הוא בעצם מעשה ידנו, ו"אם אתה מאמין שאפשר לקלקל, תאמין שאפשר לתקן". תאמין ותיקח אחריות! הפסוק הבא: "וְהִיָּה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' א-להיך אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל" (יא,כט). נשאלת השאלה מדוע יש לסחוב עם שלם להרי שכם, למעמד משונה זה? מדוע לא להסתפק בכריתת ברית מחדשת בירדן? אלא שכאן מלמדת אותנו התורה עיקרון חינוכי משמעותי ביותר – על מנת לצרוב בתודעה האישית והציבורית את הבחירה בדרך הנכונה, יש צורך לחוות בנפש את מה שקולט השכל. זו הסיבה למעמד נורא ההוד בסיני, זו הסיבה למעמד "הקהל" מידי שבע שנים, וזה ההסבר למהותו של ליל הסדר. בסופו של דבר החינוך בנוי גם (ואולי בעיקר..). על הטבעת חוויה בנפש. הידע חשוב, הדיון האינטלקטואלי גם הוא בעל משמעות, אבל החוויה היא זו הנשארת לאורך זמן כמעצבת זהות. מי שחווה את המעמד האדיר בשכם, בעומדו בתחתית, מול שני ההרים הנישאים מעליו, מי ששמע את הברכה הבאה מהר הברכה הירוק, מול הקללה הניחתת מהיובש והשיממון של הר עיבל, מי שהיה שותף לעוצמת ה"אמן" הקולקטיבי של כל העם, לא בנקל ישכח מעמד זה, ורושמו לא ימחה מנפשו. מי יתן ונדע לחנך תוך אפשרות בחירה, נדע לכוון אותה, להאמין באופטימיות של התיקון, ונצליח להעמיק את החוויה באופן שתיגע בשורשי הדברים.

עפר שלומי. חבר קיבוץ סעד. מורה ומחנך.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il